

## L'ARXIU GENERAL DE LA UNIVERSITAT JAUME I: UNA FONT D'INFORMACIÓ AL SERVEI DELS INVESTIGADORS

### Introducció

L'objectiu de la present comunicació és donar a conèixer una font d'informació al servei dels investigadors interessats en el coneixement del nostre passat recent en l'àmbit educatiu, sociològic, filològic,...

La Universitat Jaume I, en el desenvolupament de les funcions que li són encomanades, expressades en els seus Estatuts, va crear a finals de 1997 l'Arxiu General. Aquest servei està a l'abast de tota la comunitat universitària: Personal d'Administració i Serveis, Personal Docent i estudiants, i també, de tots els investigadors i ciutadans en general.

L'Arxiu General es concep com el servei que recull, organitza, avalua i difon el patrimoni documental de la Universitat. L'objectiu, tal com expressa l'article 1 del seu Reglament, és satisfer les necessitats d'informació i documentació per a una correcta gestió administrativa, atendre el dret de les persones físiques, jurídiques, privades o públiques, així com facilitar informació i documentació necessària per a la investigació històrica del patrimoni documental. En el cas de la universitat, el patrimoni documental està conformat pel documents generats o rebuts en el transcurs de les funcions i activitats de la Universitat, per qualsevol òrgan o persona al servei de la Universitat. A més, poden existir, com de fet ja existeixen, altres fons procedents de donacions.

El sistema arxivístic de la Universitat Jaume I s'estructura en :

- ♦ **Arxius de Gestió:** es localitzen en les unitats i serveis administratius i la seua finalitat és organitzar, tractar i custodiar la documentació durant la seua fase activa (5 anys, com a norma general) així com facilitar la informació que, en aplicació de la legislació vigent, sol lliciten els ciutadans o l'Administració.
- ♦ **Arxiu Intermedi:** Recull aquella documentació que procedent dels arxius de gestió ha finalitzat la seua vigència administrativa però són de consulta per part de l'Administració de la Universitat( 25 anys, aproximadament).
- ♦ **Arxiu Històric:** Recull la documentació a conservar permanentment.

La finalitat en aquesta etapa és que aquests fons de l'Arxiu Històric tinguen màxima difusió entre els seus principals usuaris, els investigadors, mitjançant l'elaboració i publicació de catàlegs i estudis de la documentació.

Per tant, és la documentació conservada en aquest arxiu la que ens interessa en aquesta comunicació i de la que parlarem tot seguit.

L'Arxiu General de la Universitat Jaume I compta en aquest moment amb tres fons amb valor històric: **Fons Soler i Godes**, **Fons de l'Escola de Magisteri** i **Fons Col·legi Universitari**. Atenent a la normativa sobre accessibilitat, el quart fons, **Fons Universitat Jaume I**, no és consultable en la seua totalitat, per la qual cosa sols es pot accedir a una xicoteta part dels seus documents.

En canvi, els altres fons compten amb documentació superior a quaranta anys, d'accés lliure d'acord amb les disposicions de la Llei de Patrimoni Espanyol i la Llei de Patrimoni de la Comunitat Valenciana.

En la comunicació exposarem les dades bàsiques i característiques dels diferents fons: quadre de classificació, volum, cronologia, comentari sobre les principals sèries documentals,...

Com es veurà al llarg de l'exposició, es tracta de documentació bàsica per a l'estudi i coneixement de l'evolució de la Educació en les nostres terres. Les diferents sèries documentals permeten extraure dades de caràcter sociològic, econòmic, filològic,...per a la comprensió del segle XX en les nostres comarques.

Per a facilitar la seua explotació, exposarem els serveis i les activitats de difusió documental projectades, que espere siguen d'interès per als futurs investigadors.

### **L'Arxiu i la investigació**

Cal remarcar un fet que encara que per als investigadors és evident no ho és tant per a les administracions actuals. El document d'arxiu és un recurs d'informació, similar a altres recursos d'informació en el seu ús, però diferent en el seu tractament per les característiques que li són pròpies (*i el diferencien del material bibliogràfic o els dossiers, per exemple*). Com a conseqüència, és imprescindible l'existència en el sí de qualsevol institució o organisme d'un servei i, bàsicament, un personal especialitzat en el tractament i gestió d'aquest tipus de document: l'arxiu. En l'actualitat, en organismes de petita dimensió, es crea el que s'anomena servei de documentació, amb la funció de gestionar tots els recursos d'informació. Tant si es tracta de serveis separats com integrats, no hem d'oblidar que cada tipus d'informació necessita unes tècniques de gestió i tractament peculiars, que l'investigador deu conèixer per aprofitar al màxim la informació que li proporcionen els documents. (*per tant parlem sempre de document d'arxiu per diferenciar-lo de llibres, publicacions periòdiques, dossiers o altra documentació amb funció exclusivament informativa*)

La importància i la característica bàsica del document d'arxiu, sigui quina sigui la seua procedència i forma, radica en el seu origen funcional: els documents no responen exclusivament a la voluntat creadora d'una persona sinó que són la plasmació d'una activitat humana (*una acció administrativa, un negoci, etc*) i tenen un objectiu pràctic: transmetre i conservar una informació essencialment utilitària. En aquest sentit, el document té una doble funció: mostra el resultat d'una activitat i conseqüentment servirà com a informació per a futures actuacions. D'ahí la importància de la seua conservació. A més de l'origen funcional, els documents d'arxius venen determinats pels seus caràcters, externs i interns, i el seu valor.

Així, els documents es creen amb un valor administratiu per deixar constància de la gestió d'una activitat determinada. Tenen un valor legal com a prova jurídica i com a testimoni. En alguns casos, poden tindre valor fiscal. Amb el temps, molts d'ells adquireixen un valor històric perquè conformen la memòria d'una persona o una col·lectivitat i serveixen com a font primària per a la investigació històrica.

El valor administratiu i el valor històric no són contraris sinó que conflueixen en una dimensió cultural: el patrimoni documental conforma la memòria d'una persona o institució i, per tant, és una font primària per a conèixer el passat.

En últim terme, com expressa la bibliografia arxivística, el motiu de l'existència dels arxius és la necessitat de preservar la memòria col·lectiva per la seua rellevància per a l'actuació present.

En aquest sentit, les funcions bàsiques de tot arxiu són:

-recollir la documentació generada o rebuda per la pròpia institució en el desenvolupament de les seues funcions o bé aquella documentació que per temàtica o altres interessos arriba per donació a la institució.

-conservar la documentació al llarg del temps aplicant mesures de prevenció i restauració i garantint unes bones condicions d'espai, climàtiques, etc i de manipulació dels documents atenent a les diferents necessitats segons el suport.

- difondre el patrimoni documental.

Per a assolir aquestes funcions, en primer lloc, cal organitzar aquesta documentació seguint uns criteris uniformes de classificació, ordenació, transferència i descripció per a cada fons. Els serveis de difusió són variats depenent de la tipologia d'usuaris, els recursos i les prioritats de la institució: préstec, consulta, reprografia, servei pedagògic,... Quan parlem de difusió, entra en joc el binomi accessibilitat – conservació. Cal analitzar amb profunditat els nivells d'accessibilitat de la documentació, per tal de garantir no sols la protecció de dades personals sinó la conservació adequada dels documents amb el pas del temps, sense mermar el dret d'accés a la informació.

En definitiva, les funcions finals de l'arxiu són dos: la d'auxiliar de l'Administració i la cultural. Deixarem la funció d'auxiliar de l'administració per centrar-nos en la funció cultural dels arxius: la difusió del patrimoni documental.

### **Arxiu General de la Universitat Jaume I**

Per a assolir les funcions pròpies de l'Arxiu General, que hem exposat anteriorment, hem establert en la Universitat un sistema arxivístic que abraça totes les etapes del document, seguint la teoria del cicle de vida dels documents. Respecte l'organització de la documentació, d'acord amb les últimes teories arxivístiques i l'experiència d'altres arxius universitaris, s'ha establert un Sistema de Gestió Documental amb l'objectiu de donar un tractament unitari i coherent a tota la documentació, des de que es genera o rep en les oficines administratives fins a la seua eliminació o conservació permanent. Per a aquest fi, tots els procediments relacionats amb l'Arxiu i la documentació es recullen en un Manual de l'Arxiu.

A continuació explicarem les característiques principals dels diferents fons d'interès per als investigadors que custòdia l'Arxiu General de la Universitat Jaume I:

#### **FONS ESCOLA DE MAGISTERI**

El **Fons de l'Escola de Magisteri** reuneix la documentació generada per aquesta institució i per la Escola Universitària de Professorat d'EGB entre 1900 i 1991.

El volum actual és aproximadament de 60 metres lineals. L'esdevenir històric d'aquesta institució d'educació superior, amb els consecutius canvis de denominació, d'emplaçament, de dependència orgànica, etc. han estat la causa de que avui només comptem amb una xicoteta part d'aquest fons. El "Reglamento para el Régimen y Gobierno de la Escuela Normal de maestros de Instrucción Primaria de la provincia de Castellón" data de 1892, però els primers documents que conservem daten de 1901. De l'antic convent de les Clarises passarà a ubicar-se a l'actual institut Ribalta, per a traslladar-se posteriorment a l'edifici del carrer Herrero. També ha anat variat la denominació i dependència al llarg de la seua història: Escuela Normal del Magisterio Primario, Escuela Normal de maestros, Escuela Normal de maestras, Escuela de maestros Francisco Tárrega, Escuela Universitaria de Profesorado de EGB. En aquesta última etapa depenia de la Universitat de València, fins que en 1991 desapareix com a institució independent per a integrar-se en la Universitat Jaume I.

No obstant això, la riquesa informativa de la documentació custodiada en l'Arxiu General és evident. Encara que parcials, conservem documentació relativa a l'organització de la institució, com són les memòries de curs acadèmic i memòries d'activitats, reunions dels òrgans de govern, correspondència, convenis. A partir dels projectes d'obres, els expedients de compra de material i altra documentació econòmica podem conèixer l'evolució de l'Escola i el quefer diari. Podem extraure informació dels professors i el personal que hi treballava amb la documentació de selecció de personal, expedients de personal, relació de professors. L'ensenyament, finalitat bàsica de la institució queda reflexat en sèries com programes d'assignatures, expedients d'alumnes, expedients de pràctiques d'alumnes, expedients de títols, registres de la Biblioteca, etc.

Les tasques arxivístiques que s'han realitzat amb aquest fons han tingut com a finalitat la reorganització total: classificació de la documentació segons l'activitat a la que fan referència, ordenació cronològica, alfabètica o numèrica segons el cas, instal·lació en l'Arxiu Històric en condicions que garanteixen la seua conservació, i finalment la descripció, per tal de poder recuperar la informació. Aquest ordre d'actuacions s'ha repetit en tots els fons de la Universitat.

Actualment els instruments de descripció disponibles per als usuaris són un inventari analític automatitzat de la documentació ja organitzada que permet la recerca general d'informació; i un inventari dels expedients acadèmics dels 5594 alumnes que han estudiat en aquesta institució. Està en projecte l'actualització de l'inventari general amb nova documentació i l'elaboració d'un quadre de classificació propi.

L'accés a la documentació d'aquest fons és lliure, en la seua major part.

## FONS COL·LEGI UNIVERSITARI

El **Fons Col·legi Universitari** recull la documentació generada per aquesta institució al llarg de la seua existència, entre 1969 i 1991. El Col·legi Universitari de Castelló fou creat amb la finalitat de dotar d'estudis de formació superior a la ciutat de Castelló, en un principi dirigit per un Patronat i posteriorment, depenent de la Universitat de València.

Aquesta dependència, juntament amb els diferents trasllats de la documentació (des del seminari Mater Dei al campus de la carretera de Borriol) i la falta d'una política de gestió i conservació de la documentació han fet que custodiem una xicoteta part, molt fragmentada, de la documentació d'aquesta institució. Encara que no conservem sèries completes i d'altres moltes no tenim cap testimoni, de l'estudi de la documentació conservada es poden

extraure moltes dades sobre l'evolució dels estudis superiors a Castelló en la segona meitat del segle XX: les diferents titulacions que s'impartien i la seua evolució, a través dels programes d'assignatures, actes d'examen, professorat, etc.; la vida universitària: publicacions, alumnes, registres de biblioteca, correspondència, memòries d'activitats,...; la gestió econòmica i organització administrativa: reglament i normatives, inventaris de material, etc.

S'ha dut a terme les mateixes actuacions d'organització ja descrites per al fons de Magisteri, amb la dificultat afegida d'arribar a l'Arxiu totalment desordenat: abans de procedir a la seua classificació i ordenació, es va fer necessària la seua identificació i formació d'expedients en alguns casos. Consta d'una extensió de 60 metres lineals, amb un inventari general automatitzat que permet recuperar la informació, per descripció, per data, etc. Donat que és una institució extingida, la documentació posseeix valor històric i és en la seua major part, d'accés lliure, excepte, evidentment, els documents amb dades de caràcter personal.

### FONS SOLER I GODES

El **Fons Soler i Godes** és fruit d'una donació i la creació per conveni de la càtedra Soler i Godes, que servirà de plataforma per a l'investigació pedagògica. Recull documentació del mestre Enric Soler i Godes, qui va introduir als anys 30 la pedagogia Freinet a l'escola valenciana. Suposà una alternativa a la pedagogia del moment i impulsà la docència en valencià.

A partir de l'obra de Soler i Godes es recull gran part de la documentació provinent del Moviment de Renovació Pedagògica al llarg de la seua evolució històrica. Així diferenciem quatre etapes cronològiques, amb documentació des de 1928 fins 1994.

Consta de 190 caixes d'arxiu de documentació en suport paper, una impremta escolar i 130 planxes d'impremta. La Biblioteca ha passat a formar part del fons bibliogràfic de la Universitat, com a col·lecció especial.

A les actuacions arxivístiques dutes a terme, ja comentades anteriorment, afegim en aquest fons, l'elaboració d'un quadre de classificació propi. El quadre de classificació mostra les diferents funcions i activitats que reflexen els documents: Administració General i Organització, Gestió dels recursos econòmics i patrimoni, representació i relacions públiques, difusió de la pedagogia Freinet, formació del professorat, organització de la docència i el Magisteri i col·leccions particulars. A aquestes funcions s'articulen els diferents productors de la documentació: Enric Soler i Godes, Secció Pedagògica de Lo Rat Penat, ACIES (Associació Espanyola de la Correspondència i la Impremta a l'escola), MCEP (Moviment Cooperatiu de l'Escola Popular),...

Com a instruments de descripció, aquest fons compta amb l'inventari automatitzat de la documentació, i un inventari descriptiu de les planxes d'impremta (*actualment en exposició en el Museu de Belles Arts de Castelló*).

Les possibilitats d'explotació d'aquesta informació són també múltiples, per conèixer les tendències alternatives a la forma d'ensenyament oficial. (Com a exemple, els documents més sol·licitats d'aquests fons són els periòdics escolars, fets pels propis alumnes d'escoles de tota Espanya i altres països, entre els anys 30 –50 del segle XX.)

Un altra col·lecció actual, però d'interès per als investigadors són les **Tesis i Treballs d'investigació de la UJI**, amb totes les tesis doctorals, de llicenciatura, projectes fi de carrera i altres treballs d'investigació llegits a la Universitat que els usuaris poden consultar atenent a les condicions d'accés establertes.

### **Serveis i activitats per a la difusió del fons documental**

El primer pas per a dissenyar i planificar els serveis i activitats de difusió de l'Arxiu ha estat, per una part, definir la tipologia d'usuaris i analitzar les seues necessitats d'informació, i per altra analitzar la documentació: la etapa del cicle de vida en que es troba, el seu estat de conservació, nivells d'accessibilitat,....

En el nostre cas, podem diferenciar els següents tipus d'usuaris:

- Administració de la Universitat. Es tracta de personal que coneix la documentació administrativa, que l'interessa recuperar de forma ràpida i eficaç informació per a la resolució d'assumptes, per la qual cosa necessiten instruments de descripció desenvolupats i de fàcil accés.
- comunitat universitària: docents, investigadors i estudiants. El seu interès és poder accedir a la documentació per tal d'usar-la com a font d'informació per a l'estudi, la docència o la investigació.
- altres investigadors externs. Són usuaris formats i preparats per utilitzar els recursos de l'Arxiu però els han de conèixer i se'ls ha de facilitar l'accés.
- ciutadans en general. Són usuaris no formats, que busquen informació general o, pel contrari, sobre un tema o persona en concret.
- estudiants d'ensenyament primari i secundari. Es un sector potencial d'usuaris, ja que l'arxiu és un instrument d'aprenentatge en l'ensenyament secundari.

A partir d'aquest anàlisi oferim diversos serveis i activitats de difusió, adreçats a un o a alguns grups d'usuaris.

L' accés a la documentació està permès a tota la comunitat universitària i investigadors externs, respectant en tot moment els nivells de confidencialitat i accessibilitat normatius.

La consulta de la documentació històrica es realitza, de forma gratuïta, en la sala de consulta de l'Arxiu General, mitjançant la presentació del carnet d'universitat o carnet d'investigador i omplint la sol·licitud corresponent.

Per a la consulta, l'usuari compta amb l'inventari i catàlegs dels diferents fons.

Encara que no hi ha servei de préstec per als investigadors sí que es poden proporcionar còpies dels documents, respectant en tot moment els nivells d'accessibilitat.

El servei de préstec, per tractar-se de documents originals i únics, queda restringit a les unitats productores (usuaris interns) o a entitats externes amb finalitat de difusió.

Com a servei de referència s'atenen diferents consultes per part de qualsevol tipus d'usuaris sobre bibliografia i recursos en internet relacionada amb els arxius i l'arxivística.

El personal Docent i Investigador de la Universitat té a la seua disposició l'Arxiu com a suport per a la docència, l'estudi i el coneixement de tipologies documentals, gestió de

documents, recursos arxivístics, etc. Així mateix es proporciona suport tècnic i bibliogràfic per a la investigació a partir dels fons existents.

Per últim, s'oferten (algunes estan en projecte) activitats per a la formació d'usuaris i difusió del fons documental.

Tots aquests serveis estan definits en el Reglament de l'Arxiu i compten amb instruccions de procediment i formularis específics.

Per a la difusió del fons documental són bàsics els instruments de descripció, la finalitat dels quals és donar a conèixer el fons documental així com localitzar i recuperar la documentació conservada. Aquests instruments poden ser molt variats, ja que s'elaboren en funció de les necessitats de l'Arxiu, la tipologia d'usuaris i el nivell de descripció. A més dels ja descrits anteriorment per a cadascun dels fons està en projecte elaborar catàlegs de sèries documentals concretes, d'interès per als investigadors.

La pàgina web de l'Arxiu, dins la web de la Biblioteca de la Universitat Jaume I (UJI), té com a finalitat no sols ser un instrument d'informació: horari, fons documentals, serveis, etc, sinó ser una eina de treball per als usuaris interns i externs: mostrar els instruments de descripció, possibilitat de sol·licitar consultes per web, etc. (Aquesta pàgina s'actualitzarà al llarg d'aquest curs acadèmic).

Altres activitats de difusió dirigides a investigadors (interns i externs) que es fan des de l'Arxiu són:

- Suport a la realització de tesines i tesis a partir del fons documental: temes en l'àmbit de la història de l'Educació,...
- Participació en taules rodones i conferències dirigides a aquest públic.
- Publicació d'articles de divulgació i estudi sobre l'Arxiu en fòrums especialitzats.
- Participació en exposicions externes però de temàtica similar on pugue ser d'utilitat el nostre fons.
- Col·laborar amb l'organització d'arxius d'associacions o altres entitats.

Podem concloure doncs que la varietat d'assumptes i tipologies documentals, i les dates de la documentació (entre uns fons i altres abracen tot el segle XX), fan que les possibilitats d'explotació d'aquesta documentació es multipliquen; seran els propis investigadors els que determinen el seu grau d'utilitat.

Per la nostra part, com he intentat mostrar al llarg de l'exposició, la finalitat de l'Arxiu General és proporcionar suport tècnic, informatiu i documental, ja que entenem l'Arxiu com un nou recurs d'informació per a tota la comunitat universitària i per a investigadors externs.

Per últim, l'Arxiu General de la Universitat Jaume I, complint la seua funció de difusor del patrimoni documental està obert a totes les consultes i col·laboracions proposades pels investigadors interessats en construir la història de les nostres terres.

Castelló, 21 novembre 2003